Jelle Zijlstra is een monument, ondanks dat hij maar een half jaar premier van Nederland is geweest.

POLITIEK · PIET H. DE JONG BEELD ANP

Premier Jelle Zijlstra was toch een echte politicus

Jelle Zijlstra was in 1966-1967 slechts een half jaar premier van Nederland. Zijn invloed op de Nederlandse politiek en economie was jarenlang aanzienlijk. Zijlstra schreef zelf enkele autobiografische werken en regisseerde zijn eigen beeldvorming. Een degelijke wetenschappelijke biografie ontbrak nog.

Jonne Harmsma

NAAR AANLEIDING VAN
Jelle zal wel zien. Jelle Zijlstra. Een eigenzinnig leven tussen politiek en economie
JONNE HARMSMA. UITG. PROMETHEUS, AMSTERDAM 2018. 600 BLZ. € 39,99

Jonne Harmsma (1986) promoveerde donderdag in Groningen op zijn onderzoek naar het leven en werk van Zijlstra. Hij onderzocht onder meer of het door Jelle Zijlstra bewust geschapen beeld van een buitenstaander in de politiek, wel overeenstemt met de bronnen, zoals tal van brieven, waaruit de onderzoeker kon putten.

Uw boek heet Jelle zal wel zien. Cabaretier Wim Kan liet half Nederland in december 1966 dat lied zingen op de wijs van de Beatles-hit Yellow submarine. Wat bedoelt u met die titel?

'Zijlstra was maar kort premier, maar hij heeft in de vijftien jaar daarvoor politieke functies bekleed en bouwde een reputatie op als deskundig econoom. Toen het kabinet-Cals viel over de overheidsuitgaven, werd er vanuit confessionele en liberale partijen gekeken naar Jelle Zijlstra. Hij was dé man die orde op zaken kon stellen. Zijlstra had een apolitiek imago. Wim Kan wist dat meesterlijk te vertolken in zijn lied. Jelle Zijlstra was de expert waaraan je je kon toevertrouwen. Dat hij gezag had, zelfs charisma, blijkt ook uit de brieven die ik onder ogen kreeg van gewone burgers en mensen uit het bedrijfsleven. "Jij staat boven de partijen en kan ons land behoeden voor economische rampen", was de teneur.'

> 'Jelle Zijlstra had een apolitiek imago. Wim Kan wist dat meesterlijk te vertolken.'

U noemt het aantreden van Zijlstra een kantelpunt in de Nederlandse geschiedenis. Hoezo?

'Het algemene beeld van de jaren zestig is dat van de studentenprotesten, provo's, kabouters en het radicale Nieuw Links binnen de PvdA. Dat klopt op zich wel, maar er is óók een ander beeld van die jaren. Daarvan is Jelle Zijlstra hét symbool. Hij vertolkte het gevoelen van de grote, stille meerderheid die vreesde voor al die vernieuwingsdrang. Zo schreef de president-commissaris van De Nederlandsche Bank (DNB) een brief aan KVP-fractievoorzitter Norbert Schmelzer dat Zijlstra het beste maar president van de DNB kon worden. Op die plaats had hij de meeste invloed tegen die linkse invloeden. Alles bij elkaar heeft Zijlstra, in de politiek en bij de DNB, dertig jaar lang een zeer invloedrijke rol gespeeld.'

Zijlstra kwam uit een gereformeerd gezin, maar u beschrijft hoe hij al snel zijn eigen koers uitstippelde. Hij twijfelde aan het geloof. Hoe verliep dat proces?

'De jonge Jelle uit het Friese Oosterbierum ging al snel zijn eigen weg. In een opstel voor de gereformeerde jongelingsvereniging over beroepskeuze, stelde hij dat de tijd dat zoons hun vader opvolgden, voorbij was. Het tekent zijn eigenzinnigheid. Op catechisatie botste hij met de dominee over de schepping in zeven dagen. Dat kon Jelle niet geloven. In brieven aan zijn verloofde Heintsje, later Hetty genoemd, vertelt hij over de vele "waaroms" die hem kwelden. Hij schudt gaandeweg de gereformeerde veren af en ontwikkelt een eigen, zakelijke blik op de politiek en de maatschappij.'

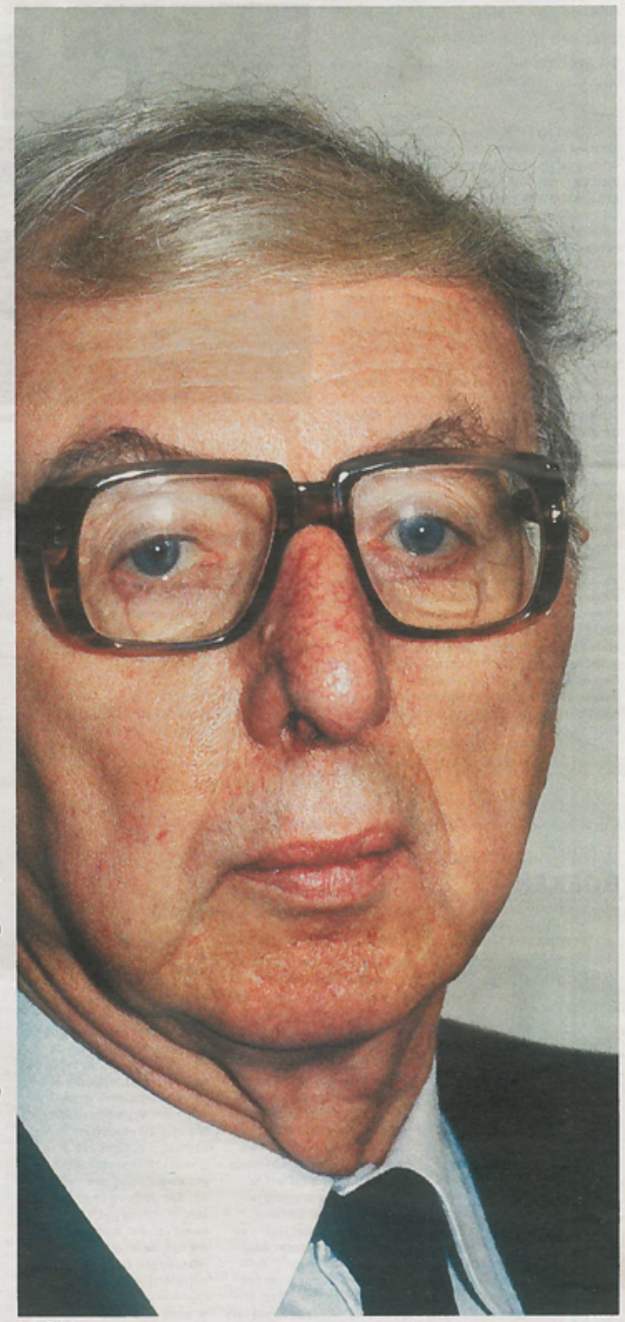

Jelle Zijlstra

Hij bleef wel gelovig?

'Ja, dat wel. Maar zijn geloof klonk niet door in zijn werk. Hij koos voor een zakelijk fundament. Het geloof was voor hem iets overkoepelends met algemene, vrij vage principes.'

Ondanks die twijfel sloot hij zich toch aan bij de gereformeerde mannenbroeders van de Anti Revolutionaire Partij. Hoe verliep dat?

'Dat gaf veel spanning en botsingen. Jelle vond dat het christelijk geloof geen blauwdruk kon bieden voor de politiek en de economie. Die opvatting was een doorn in het oog van de partijleiding. Die wilde terug naar de vooroorlogse situatie met vaste beginselen, zoals de "soevereiniteit in eigen kring". Zijlstra noemde dat een 'lege doos' waarvan de ARP zo snel mogelijk afstand moest doen. Zijlstra heeft geaarzeld of hij zich wel bij de ARP zou aansluiten. Hij had sympathie voor de pas opgerichte PvdA. Hij besloot bij de ARP te blijven en die te hervormen. Hij wilde zelf leidinggeven aan de verandering. Daaruit spreekt zijn grote ambitie. Als jong econoom, eind jaren veertig, mengde hij zich in tal van politieke en maatschappelijke debatten. Zijlstra was wars van spruitjeslucht en keek over de grenzen heen in zijn pleidooi voor Europese samenwerking. Ook deed hij mee aan het mondaine leven met zijn uitstapjes naar de Franse Riviera.'

Dat moest toch wel spanning geven met de partijleiding?

'Zeker, hij botste met de conservatieve mainstream binnen de ARP. Met lede ogen zagen zij aan dat Zijlstra in 1952 minister werd op Economische Zaken. Sommige critici vonden hem een gevaarlijke staatssocialist. In de jaren zestig werd Zijlstra links ingehaald door kopstukken als Sieuwert Bruins Slot en Wiert Berghuis. Jelle Zijlstra was vanaf toen, in hun ogen, te rechts en te liberaal.'

U hebt de politieke stijl van Zijlstra onderzocht en ontdekte dat zijn zelfgeschapen en gekoesterde beeld van buitenstaander in de politiek helemaal niet klopt. Hebt u hem ontmaskerd?

'Ja, zo kun je het wel zeggen. Het beeld van de buitenstaander in de politiek klopt niet met de vele feiten die dat tegenspreken. Hij mengde zich al vroeg in debatten met uitgesproken meningen. Hij koos voor de rol van expert en buitenstaander en wachtte tot hij werd gevraagd om leiding te nemen. Daarin zit ook een element van onzekerheid, hij was steeds op zijn hoede. Wanneer een politieke loopbaan zou mislukken kon hij altijd terug naar de wetenschap en zeggen: "ik was toch een buitenstaander". Hij gebruikte zijn imago van economisch expert in de politiek heel slim door zich niet buiten maar boven de partijen te stellen. Hij oefende met die pose van hem, op het gebied van financiën en monetair beleid, veel invloed uit op zijn collega's. In zekere zin is zijn politieke stijl een voorafspiegeling van wat later de no-nonsensjaren waren onder Ruud Lubbers.'

Hoe scoort Zijlstra op de ranglijst van invloedrijke premiers van de twintigste eeuw?

'Als premier van een kort zittend interim-kabinet niet erg hoog. Als man die onafgebroken dertig jaar lang aan de politieke en economische top heeft gefunctioneerd, is hij een monument. Zijn invloed op het monetaire en economische beleid, plus het trendmatig begrotingsbeleid, werkt door tot op de dag van vandaag. Zijlstra ging om met de groten der aarde. Hij was voorzitter van de club van centrale bankiers te Bazel. Hij had een bijzondere band met de Britse premier Margaret Thatcher. Het is ook niet toevallig dat het Koninklijk Huis hem hogelijk waardeerde; hij werd peetvader van kroonprins Willem-Alexander. Voor een zoon van een aardappelhandelaar een zeldzaam staaltje van opwaartse sociale mobiliteit.' ■

JELLE ZIJLSTRA

- Jelle Zijlstra werd op 27 augustus 1918 te Oosterbierum geboren. Hij overleed in Wassenaar op 23 december 2001.
- Van 1952 tot 1967 was hij minister van Economische zaken en later van Financiën. Ook was hij enkele jaren lid van de Eerste Kamer. Van 22 november 1966 tot 5 april 1967 leidde hij het kabinet dat naar hem werd genoemd.
- Van 1967 tot 1981 was hij president van De Nederlandsche Bank.
- In 1983 werd hij benoemd tot minister van Staat.